

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦИЗНИХ УПРАВЛІНЬ У СИСТЕМІ ІМПЕРСЬКИХ ОРГАНІВ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст. В ЮВІЛЕЙНИХ ВИДАННЯХ МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Стаття присвячена дослідженню висвітлення в ювілейних виданнях Міністерства фінансів Російської імперії проблем створення та функціонування інституту акцизного контролю в імперії в цілому та в Наддніпрянській Україні, зокрема наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Зроблено висновок про те, що діяльність згаданих фіскальних інституцій була предметом дослідження багатьох тогочасних науковців та практиків, які залишили корпус різнопланових за проблематикою й ширитою висвітлювання аспектів, формою і жанром праць. Серед даної групи історіографічних джерел особливе місце посідають тогочасні спеціалізовані ювілейні видання, підготовлені чиновниками Міністерства фінансів, зокрема книги, присвячені 100-річчю Міністерства фінансів Російської імперії та 50-річчю діяльності органів адміністрування неокладних зборів.

Ключові слова: історіографія, акцизні управління, фіскальні органи, оподаткування, податкова політика, Міністерство фінансів, Наддніпрянська Україна.

Акцизні управління, як відомо, були створені в січні 1863 р. На чиновників губернських та окружних акцизних управлінь в Наддніпрянській Україні після введення імперським урядом казенної монополії наприкінці ХІХ ст. покладалися завдання забезпечити стягнення непрямих податей із підакцизних товарів. Аналізуючи діяльність цих фіскальних інституцій, необхідно враховувати і той факт, що в українських губерніях продукція винокурної та цукрової галузей економіки, тобто виробництво підакцизних товарів, значно випереджала загальноімперські показники. Перша світова війна принесла й значні зміни в діяльність органів акцизного нагляду, зокрема через заборону продажу спирту та горілчаних виробів для місцевого вжитку та збільшення акцизних ставок на всі підакцизні товари. А після окупації російськими військами Східної Галичини в 1914 р. до цього регіону направляються акцизні чиновники з українських губерній для стягнення акцизу з нафти, горілки й пива та забезпечення казенної монополії на сіль і тютюн відповідно до австро-угорського законодавства.

Наукові пошуки в царині податкової політики Росії в українських землях, зокрема проблем функціонування акцизних управлінь на території Наддніпрянської України, засвідчують, що ця проблематика знайшла певне висвітлення у науковій літературі, щоправда переважно сучасників тієї епохи, а не істориків. Діяльність згаданих фіскальних інституцій була предметом дослідження багатьох тогочасних науковців та практиків, які залишили корпус різнопланових за проблематикою й широтою висвітлювання аспектів, формою і жанром праць. Проте праці сучасників тієї епохи не були предметом спеціального історіографічного дослідження, вони лише побіжно згадуються у наукових публікаціях Віктора Жвалюка¹, Володимира Гончарука², Олександра Головка³, Василя Орлика⁴ та ін.

Дослідники другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у працях, присвячених окремим проблемам реформування системи державного регулювання та оподаткування виробництва й торгівлі алкоголем у імперії Романових, заклали основи для вивчення проблеми діяльності акцизних управлінь у системі органів податкового контролю. Адже саме в той період відбувалися кардинальні реформи в сфері обігу алкогольної продукції.

Аналіз історіографічних джерел другої половини XIX – початку XX ст. засвідчує, що їх можна умовно розділити на три основні групи: 1) праці учених, переважно економістів та юристів; 2) публікації практиків – службовців різних підрозділів Міністерства фінансів; 3) тогочасна публіцистика діячів земств і лікарів з проблем політики держави у сфері обігу алкогольних напоїв. Праці першої групи, як правило, акцентують увагу на правових та економічних категоріях акцизних зборів і лише побіжно висвітлюють діяльність органів акцизного контролю, щодо історіографічних джерел третьої групи, то вони присвячені переважно проблемам боротьби із пияцтвом населення. Проте найбільш інформативними, на наше переконання, є праці не просто сучасників досліджуваної епохи і навіть не відомих науковців тих часів, а практичних працівників, котрі у своїй роботі не просто описували діяльність тих чи інших фіскальних інститутів, а й висвітлювали проблеми у їхній діяльності й часом указували на можливі шляхи їх вирішення. Зупинимось детальніше саме на даній групі історіографічних джерел.

Мета даної статті – дослідити історіографію другої половини XIX – початку XX ст. проблем становлення та діяльності акцизних управлінь в системі органів податкового контролю в Наддніпрянській Україні. Досягнення мети дослідження буде проводитися шляхом розв'язання таких завдань: а) визначення ступеня висвітлення діяльності акцизних управлінь в імперії в цілому в ювілейних виданнях Міністерства фінансів Російської імперії; б) висвітлення в цих виданнях проблем діяльності акцизних органів в Наддніпрянській Україні.

Серед публікацій, які ми умовно віднесли до другої історіографічної групи джерел, особливе місце посідають тогочасні спеціалізовані ювілейні видання, підготовлені чиновниками Міністерства фінансів, зокрема книги, присвячені 100-річчю Міністерства фінансів Російської імперії⁵ та 50-річчю діяльності органів адміністрування неокладних зборів⁶. Ювілейне видання, підготовлене до 100-річчя Міністерства фінансів російської імперії, структурно складалося із двох томів (частин), кожен з яких хронологічно поділений на періоди правління російських імператорів, а в кожному з таких періодів виділені розділи, присвячені тим чи іншим фінансовим інститутам. Проблеми становлення та функціонування акцизних органів розглядаються в кожному з розділів «Центральні та місцеві установи Міністерства Фінансів» обох томів видання в періоди царювання Олександра II, Олександра III та перших років правління Миколи II. Автором даних розділів, як вказується у передмові до кожного тому, був віце-директор Департаменту окладних зборів Міністерства фінансів Микола Покровський. Чиновник наголошує, що «головні основи акцизної системи питного збору затверджені були ще 26 жовтня 1860 р., а потім 4 липня 1861 р. видано Положення про питний збір, яке в деталях визначало структуру місцевого акцизного управління. В кожній губернії чи області (а при невеликій кількості заводів – в деяких сусідніх губерніях) засновано було губернські управління, у повітах (в одному чи декількох) – підпорядковані йому окружні акцизні управління»⁷.

М. Покровський констатував, що ще наприкінці правління російського імператора Миколи I, уряд планував замінити існуючу в так званих великоросійських губерніях акцизно-відкупну комісіонерську систему казенною монополією на гуртовий продаж спирту й вина, а в українських, білоруських та прибалтійських губерніях, які в імперському законодавстві мали назву привілейованих – системою стягнення акцизів під час відпуску спирту з винокурних заводів. Така заміна, як вказує автор, фактично майже нічого не змінила б у привілейованих губерніях, за винятком лише скасування чаркових відкупів у тих місцях, де вони ще існували, а от у великоросійських це означало б лише заміну одного виду відкупів іншим, тому на урядовому рівні було вирішено ввести в імперії єдину акцизну систему оподаткування алкоголю. Таким чином, імперський чиновник Микола Покровський навіть у парадно-офіційному виданні Міністерства фінансів змушений був визнати, що імперський уряд, реалізуючи реформу оподаткування виробництва та продажу алкогольних напоїв, фактично поширив на всю імперію ті принципи, які діяли в українських, білоруських та прибалтійських губерніях⁸. Тобто, попри уніфікаторські заходи російського уряду в галузі оподаткування в наддніпрянській Україні, білоруських та Прибалтійських губерніях царат не лише не зміг насадити російську архаїчну відкупну систему оподаткування обігу алкогольних напоїв, а й змушений був поширити на всю імперію Романових принципи оподаткування цієї продукції, характерні для привілейованих губерній.

В аналізованій праці при описі структури акцизних управлінь на губернському та

повітовому рівнях підкреслюється, що «структура цього управління була абсолютно одноосібною – ніякого загального «присутствія» в губернському акцизному управлінні встановлено не було; необхідність суворого нагляду вимагало зосередження в руках керуючого значної влади над підлеглими: він призначав і звільняв всіх посадових осіб, крім лише свого помічника і ревізорів, але цих останніх міг усунути з посади, у разі виявлення будь-яких зловживань»⁹. Щодо підпорядкування губернських акцизних управлінь, то в книзі наголошується, що воно безпосередньо підпорядковане лише Міністерству фінансів, а губернатори мали відносно новоутвореного фіскального органу лише загальні повноваження. Так, зокрема, право нагляду, право вимагати виправлення недоопрацювань та порушень правил положення про питний збір, але без втручання в господарчі розпорядження управління, як залежного виключно від Міністерства фінансів. Лише у особливих випадках, губернатор міг відрядити від себе довіреного чиновника для ревізування заводів та загалом вивчення зловживань в акцизних управліннях, але про всі виявлені недоліки губернатор був зобов'язаний доповідати Міністру фінансів. А згодом до повноважень цивільних губернаторів було додано обов'язок «суворо спостерігати, щоб за вимогами посадових осіб акцизного управління вживалося б швидке і діяльне сприяння з боку міських і земських поліцій, які, в свою чергу, повинні були спостерігати за виконанням правил положення про акцизний збір, але у сфері нагляду, довіреного власне акцизному управлінню, могли діяти лише за вимогами цього управління та в межах інструкції, складеної Міністерством фінансів, по взаємодії з Міністерством внутрішніх справ»¹⁰. Щодо подальшого розширення кола обов'язків посадовців акцизних управлінь, то в аналізованій праці цілком об'єктивно вказується, що в період правління російського імператора Олександра II, вони розширювалися переважно за рахунок поступового покладання на них обов'язків із контролю за стягненням і інших акцизних зборів¹¹. Сам процес об'єднання в одній спеціалізованій фіскальній установі контрольних функцій щодо стягнення різноманітних акцизних зборів відображений у аналізованій праці схематично без надмірної деталізації, що безперечно дещо знижує інформаційний потенціал даного видання для дослідників історії податкової політики та діяльності імперських адміністративних установ. До суттєвих недоліків цієї праці також необхідно віднести й відсутність персоніфікації при описі тих чи інших подій у галузі державних фінансів, переважно лише сухі лапідарні згадки про посадовців, наприклад «Міністр фінансів», «головний інспектор». Єдиним, хто майже завжди персоніфіковувався був російський імператор. Зрозуміло, що «парадно-офіційне» видання, присвячене 100-річчю Міністерства фінансів, складно назвати неупередженим історіографічним джерелом, проте все ж необхідно зазначити, що проблеми діяльності органів акцизного контролю саме завдяки схематичності висвітлення їхньої роботи та їх «безособовість», як це не парадоксально, досить об'єктивно відображають процес становлення та функціонування даних фіскальних установ. Так, наприклад, вказується, що у зв'язку із законодавчими змінами порядку розгляду порушень акцизних статутів, зокрема у випадку незгоди порушників із рішенням акцизного управління, розгляд справи переносився до суду. Окрім цього, як справедливо зазначено в ювілейному виданні, «порядок провадження справ щодо порушень акцизних статутів, у зв'язку з виданням нових правил про стягнення, а також застосування на винокурних заводах контрольних виномірювальних приборів, зміна системи справляння акцизу з цукру і введення нового тютюнового статуту – значно ускладнили діяльність акцизного нагляду. На думку керуючих акцизними зборами, вважалося нагально необхідним запровадити при губернських акцизних управліннях особливих техніків, які володіють спеціальними знаннями з усіх виробництв, обкладених акцизом, далі чиновників з судової частини, і нарешті, постійних контролерів на винокурних заводах»¹². М. Покровський наголошує, що імперський законодавець не лише вивчив усі клопотання представників органів акцизного нагляду, щодо покращення їхньої діяльності у відповідності до вимог часу, а й урахував їх у законі від 7 травня 1885 року, яким за їхнім свідченням «і обмежуються найголовніші зміни в системі власне акцизного нагляду»¹³.

Дійсно 7 травня 1885 р. на законодавчому рівні закріплюються зміни в штатах акцизних управлінь. Зокрема, в губернських акцизних управліннях вводилися посади старших і молодших техніків та чиновників із судової частини. Імперський законодавець, в п. 2 ст. II, даного правового акту, визначив обов'язки таких чиновників, указуючи, що на техніків акцизних управлінь покладалося здійснення під керівництвом управляючого акцизними зборами «спос-

тереження за контрольними приборами і за технічною частиною виробництв, обкладених акцизом, а також вирішення виникаючих на місцях технічних питань з акцизної частини, що не потребували дозволу центрального управління. Чиновникам судової частини довіряється спостереження за ходом і напрямом справ про порушення норм Статутів про акцизні збори за останніми вказівкам Керуючих цими зборами, а також захист зазначених справ у суді, та ведення інших судових справ, які можуть бути покладені на них за розпорядженням Міністра фінансів»¹⁴. Окрім посад старших і молодших техніків та чиновників із судової частини, п. 3. ст. II також передбачалися посади старших і молодших контролерів для безпосереднього нагляду за винокурними заводами та за необхідності й торгівлею алкоголем¹⁵.

Не залишилася поза увагою автора ще одна важлива складова діяльності органів акцизного контролю – організація місцевих установ із нагляду за роздрібною торгівлею алкоголем. М. Покровський зазначає, що «вже в 1882 р. були засновані губернські комісії, за участю представників адміністрації, земства та міст, з правом запрошення землевласників, волосних старшин, виноторговців і інших обізнаних осіб, для збирання відомостей про питну торгівлю та надання пропозицій про більш правильну її організацію»¹⁶. Напрацювання таких комісій, як підкреслює М. Покровський, були покладені в основу закону від 14 травня 1885 р.¹⁷, яким вносилися зміни до правил роздрібної торгівлі алкогольними напоями¹⁸. Ми погоджуємося із тезою автора про те, що сутність цього законодавчого акту полягала в зміні повноважень щодо надання дозволів на право роздрібної торгівлі алкоголем, зокрема цих повноважень позбавлялися сільські товариства. Право надавати подібні дозволи, імперський законодавець надавав виключно урядовим органам – губернським та повітовим із питних справ присутствіям. М. Покровський указує, що дані інституції не були підрозділами Міністерства фінансів, а були «позавідомчим органом з представників адміністрації, земства та міського самоврядування, губернські – під головуванням губернатора, а повітові – під головуванням повітового предводителя дворянства, при чому чини акцизного нагляду входили до складу присутствій на правах обов'язкових членів»¹⁹. Правила від 14 травня 1885 р., дійсно мали завадити системним зловживанням у сфері обігу алкогольних напоїв, а позбавлення дозвільних повноважень у цій галузі органів селянського самоврядування не можна розглядати як наступ реакційних кіл чи контр реформу дворянства. Відомий російський публіцист Олександр Аксаков у своїй брошурі «Утримання питних закладів сільськими товариствами як найпростіша міра проти пияцтва та порушення правил статуту про питний збір»²⁰, та статтях «Про народне пияцтво»²¹ та «Питна справа і кабацьке питання в Росії»²², остання опублікована під криптонімом А. Е., не оминув увагою ефективності системи тогочасної акцизного нагляду. Так, зокрема, він указував, що викриття підпільних («корчемних») заводів «акцизними чиновниками має величезні труднощі – в таємному винокурінні зазвичай брало участь усе село, з волосною і сільською владою на чолі; – з боку ж чинів поліції і адміністрації таємне виробництво вина зустрічає, очевидно, набагато менше протидії, ніж відкриття явних питних закладів, з встановленими законом патентами»²³. До речі, проблема передачі дозвільних повноважень від сільських товариств до спеціальних присутствій, щодо роздрібної торгівлі алкогольними напоями поза територією міських поселень, чомусь не знайшла належної оцінки в сучасній історіографії, ні в монографії українського дослідника В. Жвалюка²⁴, ні в колективній праці російських науковців В. Захарова, Ю. Петрова та М. Шацілло²⁵. Передача повноважень від сільських товариств присутствіям не могла не викликати хвилю незадоволення не лише діячів селянських адміністрацій, але й частини селянства, які унаслідок порушень законодавства отримували доходи від незаконного виробництва та торгівлі алкогольними напоями. Імперський законодавець, щоб дещо пом'якшити суспільний резонанс від таких змін, надав сільським товариствам, як і власникам земель, право клопотання перед присутствіями, щодо заборони на їхній території роздрібної торгівлі алкоголем²⁶. Зрозуміло, що дана норма закону апріорі провокувала певне протистояння сільської громади та представників присутствій, переважно членів акцизних органів. Як справедливо зазначає М. Покровський, таке протистояння набуло форми масового тиражування сільськими товариствами «заборонних вироків, іноді з явною протидією і навіть опорою відкриттю закладів, дозволених присутствіями, нарешті, в заступництві безпатентної торгівлі»²⁷. Ці та ряд інших чинників, на думку автора, спровокували появу нового закону від 5 травня 1892 р., сутність якого, за твердженням М. Покровського,

«зводилася, головним чином, до відновлення права сільських товариств на дозвіл питною торгівлею з отриманням, зверх того, за це плати»²⁸. Стосовно діяльності акцизних органів у перші роки правління Миколи II, М. Покровський, зазначає, що вони пов'язані із поетапним введенням казенної винної монополії, яке відобразилося на органах акцизного нагляду створенням особливих акцизних управлінь майже в кожній губернії, на яку розповсюджувався або де мав бути введений казенний продаж алкоголю. Так, зокрема, автор указує, майже відразу після експериментального введення казенної монополії у 4 східних губерніях (Пермській, Уфимській, Оренбурзькій та Самарській) з 1 січня 1895 р., казенна монополія з 1 липня 1896 р. вводилася і в українських губерніях, окрім Харківської, де була введена з 1 січня 1898 р.²⁹. А відносно змін в організації акцизного нагляду після введення в регіонах казенної монополії, автор підкреслює, що в «1898 р., для розгляду питань, стосовно завідування господарськими операціями з казенного питного продажу, запроваджуються при губернських акцизних управліннях господарчі комітети, як дорадчі установи при керуючому акцизними зборами, а за законом 8 червня 1898 р. всі акцизні управління на місцях, на які поширювалося положення про казенний питний продаж, отримують нові штатні розписи»³⁰.

Щодо другого, згаданого вище, ювілейного видання на честь 50-річчя діяльності органів адміністрування неокладних зборів, необхідно зазначити, що, не дивлячись на задекларовану його авторами позицію про те, що дане видання не є науковим дослідженням, але, завдяки використанню фактичних матеріалів, наданих департаментом неокладних зборів, на сьогодні, без перебільшення, є вагомим джерелом до вивчення становлення та діяльності таких спеціальних фіскальних органів, як акцизні управління.

Таким чином, здійснений нами аналіз ювілейних видань Міністерства фінансів Російської імперії дозволяє зробити такі висновки:

Проблема становлення та діяльності органів акцизного контролю знайшла відображення в цих книгах. Вважаємо, що ювілейне видання, присвячене 100-річчю створення Міністерства фінансів Російської імперії, є вагомим історіографічним джерелом, в якому схематично представлені всі основні етапи становлення та діяльності органів акцизного контролю, в тому числі й в Наддніпрянській Україні. В аналізованій праці показано, що навіть у дореформений період існуюча в ній традиційна система оподаткування алкогольної продукції була більш прогресивною, ніж та, що існувала власне в так званих «великоросійських» губерніях, і саме на її основі була розроблена і введена в імперії акцизна система оподаткування алкогольної продукції.

¹ Жвалюк В. Р. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності. – К., 2001. – 161 с.

² Гончарук В. Я. Правове регулювання виробництва і обігу спиртних напоїв у Російській імперії в кінці XVIII – на початку XX ст. – Харків, 2002. – 234 с.

³ Головка О. М. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): історико-правове дослідження. Монографія. – Харків, 2005. – 448 с.; його ж. Апарат управління фінансами Російської імперії на українських землях у роки Першої світової війни: історико-правова характеристика // Право України. – 2005. – № 3. – С. 129–131; його ж. Організаційно-правові засади фінансової адміністрації Російської імперії у дореволюційній історіографії // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 30. – С. 286–293; його ж. Теоретичні засади історико-правового дослідження фінансової адміністрації Російської імперії в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – № 3. – С. 27–32.

⁴ Орлик В. М. До питання історії міністерства фінансів Російської імперії кінця XVIII – початку XX ст. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2004. – Вип. 2. (26) – С. 179–185; його ж. Податкові органи Російської імперії в Україні (XIX – початок XX ст.) // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2004. – Вип. 4. (28) – С. 239–247; його ж. Проблеми історії податкової політики Російської імперії в українському селі кінця XVIII – початку XX ст. в «аграрній» історіографії // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: (Збірник статей). – Вип. 27. – К., 2004. – С. 224–239; його ж. Податкові органи Російської імперії в Україні (історіографія проблеми) // Український історичний журнал. – 2005. – № 4 (463). – С. 190–199; Орлик В. М. Дожовтнева фінансово-правова література як джерело до вивчення проблем фінансової політики уряду Російської імперії

кінця XVIII – початку XX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inb.dnsgb.com.ua/2010-2/10_orlyk.pdf

⁵ Министерство финансов, 1802–1902. Исторический обзор: в 2 т. – СПб., 1902.

⁶ Краткий очерк 50-летия акцизной системы взимания налога с крепких напитков и 50-летия деятельности учреждений, заведующих неокладными сборами. – СПб., 1913. – 295 с.

⁷ Министерство финансов... – С. 418.

⁸ Там само. – С. 512–514.

⁹ Там само. – С. 418.

¹⁰ Там само. – С. 418–419.

¹¹ Там само. – С. 419.

¹² Там само. – С.31.

¹³ Там само.

¹⁴ Об усилении личного состава Акцизных Управлений: Высочайше утвержденное мнение Государственного совета, 7 мая 1885 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 3. – Т. 5. – № 2918. – С. 186–187.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Министерство финансов... – С.31.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Высочайше утвержденные Правила о раздробительной продаже напитков, 7 мая 1885 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 3. – Т. 5. – № 2946. – С. 199–209.

¹⁹ Министерство финансов... – С.31.

²⁰ Аксаков А. Н. Содержание питейных заведений сельскими обществами как простейшая мера против пьянства и нарушения правил Устава о питейном сборе. – СПб., 1874. – 61 с.

²¹ Аксаков А. Н. О народном пьянстве // Русский вестник. – М, 1872. – № 11. (Т. 102). – С. 142–202.

²² А.Е. Питейное дело и кабацкий вопрос в России // Вестник Европы. – Ч. 1. – 1876, июль – С. 65–94; Ч. 2, сентябрь. – С. 210–237.

²³ Там само. – С.77.

²⁴ Жвалюк В. Р. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: Організаційно-правові засади діяльності. – К., 2001. – 161 с.

²⁵ Захаров В. Н. История налогов в России. IX – начало XX в. / В. Н. Захаров, Ю. А. Петров, М. К. Шаццлло. – М., 2006. – 296 с.

²⁶ Высочайше утвержденные Правила о раздробительной продаже напитков, 7 мая 1885 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 3. – Т. 5. – № 2946. – С. 207.

²⁷ Министерство финансов... – С.33.

²⁸ Там само. – С. 33.

²⁹ Там само. – С. 340.

³⁰ Там само. – С. 342.

Статья посвящена исследованию освещения в юбилейных изданиях Министерства финансов Российской империи проблем создания и функционирования института акцизного контроля в империи в целом и в Приднепровской Украине в частности, в конце XIX – начале XX в. Сделан вывод о том, что деятельность упомянутых фискальных институтов была предметом исследования многих тогдашних ученых и практиков, которые оставили корпус разноплановых по проблематике и широте освещения аспектов, формой и жанром работ. Среди данной группы историографических источников особое место занимают тогдашние специализированные юбилейные издания, подготовленные чиновниками Министерства финансов, в частности книги, посвященные 100-летию Министерства финансов Российской империи и 50-летию деятельности органов администрирования неокладных сборов.

Ключевые слова: историография, акцизные управления, фискальные органы, налогообложения, налоговая политика, Министерство финансов, Приднепровская Украина.

This article is devoted to the problems of presentation in the anniversary publications of the Ministry of Finance of the Russian Empire the history of creation and functioning of the excise control institute in the empire as a whole and in Dnieper Ukraine in particular in the late XIX – early XX century.

It is concluded that the activity of these fiscal institutions has been the subject of the research of many contemporary scholars and practitioners who left the collection of writings diverse in issues and width of coverage of aspects, forms and genres. Among this group of historiographical sources, a special place is occupied by the special anniversary publications prepared by the officials of the Ministry of Finance, including books on the 100th anniversary of the Ministry of Finance of the Russian Empire and the 50th anniversary of non-taxable incomes.

Keywords: historiography, excise administration, fiscal authorities, tax, tax policy, the Ministry of Finance, Dnieper Ukraine.